

Tóth Livia*

A művészet a lélek anyanyelve

Beszélgetés Tóth Csaba festőművésszel

Tóth Csaba Munkácsy-díjas festőművésznak 2022 márciusában egyszerre két helyszínen (Zalaegerszeg, Gönczi Galéria: „Stációk”; Sopron, Munkácsy-terem: „Isten és a világ”) is nyílt kiállítása. Ebből az alkalomból kérdeztük a művészt.

Van közös nevezője a két kiállításnak?

Igen van. Az utóbbi években a nyugati ember keresztény gyökerezetének felmutatása, ábrázolása vált számomra egyre fontosabbá. A zalaegerszegi *Stációk* nem csak a hagyományos Nagyheti témát dolgozza fel (a hívek ilyenkor stációról stációra a keresztutat járják a templomokban, kálváriákon), hanem (mivel zalai felmenőkkel is rendelkezem, egy kicsit második szülőföldemnek is érzem ezt a vidéket), a kiállítás festészeti állomásait is bemutatja, a pre-modern látványalapú indulástól a modernség kimerülése utáni, interpretációs festészetemig. Az út a kezdeti plein air festészettől vezetett a monokromitáson át a színek újbóli felfedezéséig. A soproni „*Isten és a világ*” kiállítást már két éve, minden évben meghiúsította a Covid, így a városban most nagy várakozás előzte meg, emiatt nagyon gazdag kísérőprogramokat szerveztek hozzá Eperjes Károllyal, Rofusz Ferencsel, Veres András és Székely János megyéspüspökökkel. A kiállítás címe Prohászka Ottokártól ered, de XVI. Benedek pápának is van egy ugyanilyen című interjúkötete. A keresztény világkép, a nyugati ember bibliai identitása forog kockán napjainkban. Ha utaljak Nagy László profetikus versére (Ki viszi át a szerelmet) utalva, az emberi lét és a kultúra kiüresedésekor, nem kevesebbről van már szó napjainkban, mint hogy ki viszi át a festészetet, ki viszi át a nemzeti ihletésű művészetet (József Attila – a nemzet közös ihlet), és ki viszi át a keresztény nyugati kultúrát a túlsó partra? A két kiállításban tehát az a közös, hogy ezekre e kérdésekre, kihívásokra próbál a festészet eszközeivel választ adni.

Nem szokványos megközelítés, problémafelvetés, amiről most beszélgetünk. Tudhatunk valamint az előzményekről, és esetleg a jövőbeni tervekről?

„*Isten és a világ*” címmel, évekkkel ezelőtt a Petőfi Irodalmi Múzeumban nyílt volna kiállításom, de sajnos akkor meghiúsult. Később azonban Marcaliban (2017), Tihanyban (2019), Kőszegen (2019), Szombathelyen (2019) és legutóbb Zsámbékon (2021) megvalósult, mindenütt más és más képanyaggal. Hol a templomra, mint Isten házára, hol az imádságra, mint Isten és ember közti kapcsolat

TÓTH CSABA
portréja

TÓTH CSABA: Enteriőr

fontosságára, hol az élet megszentelődésére és Üdvtörténetre esett a hangsúly. A soproni kiállítás is eltér az előzőktől, inkább a Nagyhét katarziséjáról és keresztény világkép összetettségéről szól. Májusban, Győrben fog nyílni ugyanezzel a címmel kiállításom, szeptemberben pedig az Ars Sacra Fesztivál keretében az Óbudai Kulturális Központban valamint a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Egyelőre tovább nem látok, természetesen mindig születnek újabb és újabb művek.

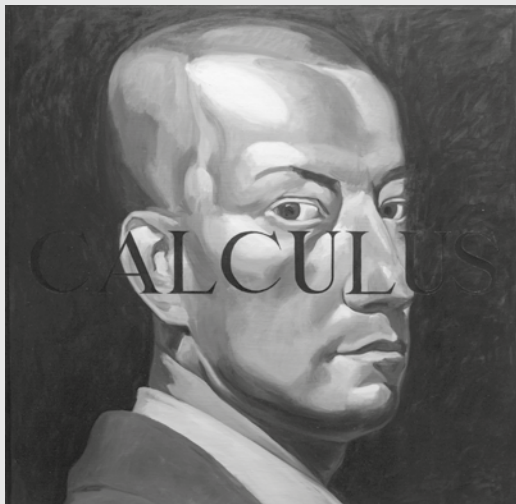
Felvetődött Nagy László és József Attila költészete. Ez mindenképpen előrevetíti, hogy a lelki tartalmak, szakrális mondanivalók határozzák meg munkáidat. Mennyiben segít az a hangulat és mondanivaló a képi választásokban, amelyeket felhasználsz átültetésül? Általában mi az első, az irodalmi érintettség, vagy a festői téma-választás?

A mai művészetből a gondolat, de még inkább az emberi érzés hiányzik. Engem pedig elsősorban épp ezek vezérelnek. Tehát innét indulok el minden új képe esetén, majd ezekhez keresek képi párhuzamokat. Kicsit

a déjá vu-hoz hasonlóan választom ki az előképeket, vagyis úgy érzem, mintha magam is átéltem volna már ezeket a festői példákat, körülményeket valamikor korábban, és így az azok által átörökített helyzetek megtalálnak engem. Lelki identitásunk alappilléreinek érzem a felhasznált műveket, ezért fontosnak tartom újra-átélésüket, újra-festésüket.

Képeiden egyértelműen a magas művészet iránti csodálat, és tovább-örökítési szándék mutatkozik. A nemzeti és az európai kulturális identitás, keresztény világnézet adja a biztos vázat. Titokban mindenki érzi ezek igazságát, de mennyire tud eljutni a nagybetűs művészet az emberek szívéig? A kiállítóterekben csak ideig-óráig időzünk. Nem kellene ezeknek a munkáknak valami olyan helyre kerülniük, ahol rendszeresen újra és újra rácsodálkozhatnak a nézők? Gondolok itt a ceglédi nagytemplomban kiállított munkákra. Itt a szertartás alatt lehetett együtt lenni a munkákkal.

Vannak dolgok, amik túlnőnek az alkotói illetékességen. Egy művésznek elsősorban az

TÓTH CSABA: Az én szívem bensőmből vezérel

a dolga, hogy betöltse küldetését, létrehozza műveit, amiért kiválasztott. Amit megtehet az, hogy közlésezi azokat az olyan fórumokon, amiket a sors felkínál számára. Sohasem felejttem el, amikor Révkomáromban volt kiállításom, a megnyitó után ismeretlenül hozzám jöttek a jelenlévők, hogy a felvidéki magyarság nevében megköszönjék a reményt, amit a képek közvetítettek számukra. 2006-ban a Szombathelyi Premontrei Gimnáziumnak ajándékoztam az említett ceglédi Iconostasion kiállítás képanyagát, közel negyven művet, ami ma is az iskola dísztermében állandó kiállításon látható. Itt nőnek fel az új nemzedékek, akik a jövő Magyarországot alkotják majd, a képek itt tehát betöltik feladatukat.

A kiállítások most a húsvéti lelki feltöltődéshez, ráhangolódáshoz adnak segítséget. A világ mindig ad okot, hogy például szolgáljon Jézus szenvedése és feltámadása. (lásd háborús viszonyok) Mennyiben tartod segítségnek a képzőművészet képi-fogalmi metaforáit az emberi szenvedés bemutatására?

A képzőművészet, a zeneművészet és egyáltalán a társművészetek, ha valóban betöltik hivatásukat, nélkülözhetetlenek az ember számára, hiszen a lélek anyanyelvén szólnak. A kulcsszó a művészet nyelvében a metafora, tehát a megtapasztalható világot átváltoztatni nélkülözhetetlen lelki táplálékká. Ez nincs másként az élet sötét oldalaival sem, a meg-

TÓTH CSABA: Én aki emberként vagyok boldog

tisztulás, a megváltás, a katarzis a művészet által lehetséges, épp ezért vált a liturgia nélkülözhetetlen részévé. Ez a közösségi funkció hozta létre a kultúrát, és ma is csak azt nevezhetjük annak, ami betölti e közösségi küldetést.

A középiskolában csak azok kapnak képzőművészeti képzést, akik ebből a tárgyból akarnak érettségizni, vagy tovább tanulni, ezért nagyon kevés a művészetet értő, befogadó közönség. Képeiden középkori-, reneszánsz- és barokk-mesterek munkái köszönnek vissza, éppúgy, mint sehova be nem sorolható Millet, Caspar David Friedrich, vagy a magyar nagybányai iskola és Ferenczy Károly. A művészet szakrális témákat volt hivatott ábrázolni. E kontinuitást egyszer csak megszakadt, elveszítettük kapcsolatunkat a múlttal. Egyrészt vezetsz-e listát arról, hogy kiknek a képeit dolgoztad fel, másrészt az új értelmezésben a régi mesterek képe előnyösen, vagy hátrányosan befolyásolja a nézőt? Kaptál-e erről visszajelzést?

A kulcsszó a képkontinuitás. Ez szakadt meg az eltörlés „kultúrájában”, ami az utóbbi évszadban irreverzibilissé vált. A képeimen használt latin, néha görög „felülírásokat” le kell fordítani magyarra, mert a mai ember már nem érti a latint, a latin műveltséget, ami egyébként Európát létrehozta (szakrális nyelve volt). A képkontinuitás eltörlésével párhuzamosan soha nem látott mértékű képszenny-

zés zajlik, ami minden elképzelést felülmúló képdevalvációt eredményez, tehát kétfrontos harc dúl a képuniverszumban. Ferenczy Károly lelkialkatát nagyon közel érzem magamhoz, míg Budapesten éltem, rendszeresen elzarándokoltam képeihez a Nemzeti Galériába. A közoktatás kortévesztésére pedig egyszerűen nem találok szavakat, amikor a képi kommunikáció napjainkban átvette a vezető szerepet a verbalitás és az írásbeliség felett, a vizuális művészeti oktatásunk a mélypontra került.

A képeid csendet, megnyugvást, belső békét árasztanak, gondolkodásra, szemlélődésre készítetnek, ugyanakkor pedig a világban felettebb aktív életet élsz. Én itt mintha ellentmondást éreznék e két éned között.

XVI. Benedek pápa sokat beszél a komplexeritásról, az ellentétek egymást kiegészítő voltáról, az abból fakadó megbékélésről, kien-

gesztelődésről és irgalmasságról. Ezek az ellentétek mindenkiben jelen vannak, más tulajdonságokat öröklünk édesanyánktól és más édesapánktól, illetve a két ág felmenőitől. Mivel ez a 31. tanévem a felsőoktatásban, kialakult, hogy festeni csak a téli és nyári szünetekben tudok. Így a képeket évközben ki kell hordanom magamban, mind az édesanyák gyermeküket. Százszor is megfontolom, mire a festőállványhoz jutok, hogy mi legyen a kép, miről szöjjön, hogyan oldjam meg. A művészet-közéleti aktivitásom József Attila egy közismert sorára vezethető vissza: „Hiába fürösztöd önmagad, csak másban moshatod meg arcodat...” Megjelenés előtt áll *A mi Sziklás Madonnánk* című, közel 700 oldalas tanulmánykötet, amiben az utóbbi három évtized képzőművészeti írásaiból válogattam, melyek részben ennek a közéleti szerepléseimnek lenyomatai.

TÓTH CSABA: Értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára

Visszatérve a festészetedre, a kezek sorozat mindenképp egy megújulást tükröz. A stigmák megjelenítése megrázó, de az óvó, védelmező, áldást adó kezek festésekor Isten kezét látod a szemed előtt, vagy benne vannak az emberi sorsokat tükröző meggyötört kezek? Ugyanezt a megrendülést érezzük a keresztre feszített Jézus minden vércseppjében. Sokaknak a feltámadott, vagy az élő Jézus ábrázolása az elfogadottabb. Talán ez is neveltetésünk része. Olyan, mint bármely szimbólum, mely egy egyezményesített jel. Az az érzésem, hogy amikor a vért fested, átéled a történetet. Ezért lehet ilyen borzongató. Hiteles, nem lehet félvállról venni. Gyakrabban kellene imára szorítani kezünket. A jóga ásanában is ez segít megtalálni a középtengelyt, és a centrumot. Általa tudunk koncentrálni, és meditálni is. A két kezünket összetéve hő keletkezik, még dörzsölés nélkül is.

Az ember Isten teremtménye, így minden testrésze a Teremtőhöz köthető. Az arc után a kéz a legintellektuálisabb testrészünk, az egész személyiségünk bele van írva kezünkbe is. Már szó volt a képdevalvációról, ez a képzőművészetbe is begyűrűzött, sőt talán innét indult és terjedt szét. A kép régen az igazság színönimája volt, összetett szavainkban, melyekben a kép is jelen van, ez tisztán kimutatható. A kézre tehát azért összpontosítottam az utóbbi években, mert még a képmanipuláció előtti időkben idézi, ártatlan, romlatlan őszinteséggel képes kifejezni érzéseinket, gondolatainkat. Az imára kulcsolt, vagy az egymásra helyezett kéz ősidőktől fogva a transzcendens világmindenségre, az egyetlen valóságra, az egyetlen igazságra utal.

Küldetés - Székely János megyéspüspök megnyitászövegben szerepel az a rabbi mesélte anekdota, hogy az emberek mekkora fordulatot vettek, mióta az üveglap hátoldalára felkerült az kis ezüstös réteg, s tükkörré változott. Azóta az ember nem lát semmit, csak önmagát. Ez a folyamat a selfie technikája óta csak még elkeserítőbb lett. Ha utaznak, nem a látnivalót fotózzák, s nézik, hanem csak magukat. Talán a művész azért menekül meg ettől a fénytöréstől, mert a leképezéshez megtanul látni is. Témát keres a világban. Célja van a képekkel. Te az összes képet áteresz-

TÓTH CSABA: A hit ereje

ted saját szelekciódon, és láttatod velünk a szépet. Azt, amit a Teremtő belerejtett a világba, a rendet, harmóniát, vagy akár emberkéz alkotta építményeket, városokat, katedrálisokat. Mindben ott van az áhítat. A templomok valóbban magaságosak, fenségesegek. Szomorú, hogy csendjük a kiürülés által csak nő. Úgy érzed, hogyha megjeleníted, mintegy varázslás jellegűen fenntartjuk vele önazonosságunkat?

Bach zenéje úgy egyetemes, hogy a csodálatos dallamok mögött ott érezzük a tudatosan háttérben tartott személyiséget. A névtelen középkori miniatúrák, falfestmények, szobrok és iparművészeti alkotások esetében is ugyanerről van szó. Székely János püspök atya példázata erre világít rá. Az örök élet szempontjából a művészekre jellemző „képmutatás”, képfelmutatás különös felelősséget ró ránk, Giotto, Leonardo, Dürer, Rembrandt, Greco (és még sorolhatnám az európai festészet csúcsait), tisztában voltak ezzel. A modernitás fordított hátat ennek a felelősségtudatnak, mert teljesen máshova helyezte a hangsúlyt.

TÓTH CSABA:
Bolond aki nem
az örök életre
rendezkedik be

A vertikális rendet horizontálisra váltotta fel, így foszlott szét a művészet transzcendenciája. Az emberi lét, a kultúra, a művészet mai válságában ez a régi típusú „önfeláldozó” művészet jelenthet csak kiútat. A kortárs ész zeneszerző, Arvo Part életműve kitűnő példa erre. Nagy, maradandó műveket létrehozni csak emberközösségek számára lehetséges, az individuuum elsőbbsége por és hamu. A művészet azért született, hogy benne kódolódjon, mint egy DNS láncban, egy emberközösség kulturális, lelki identitása. Ha ennek nem tesz eleget, márpedig manapság épp erről van szó, csupán tárgy, árucikk, kereskedelmi termék marad. A nyugati világ évszázadok óta a kultúra keresztény kódját támadja, ezért főleg az Euroatlanti térben üresedett ki a művészet, identitásának épp az éltető fő gyökerét vágta el önmaga alatt. Ennek következtében az eddig mitikus pokol földi pokollá változott a mindennapjaiban, amint erre az épp dúló háború is rávilágít.

Az előbb utaltál a megjelenés előtt álló könyvedre, aminek a címe egy jelentős tanulmányod, felfedezésed címét ismétli meg. Erről a könyvről lehetne többet tudni?

2020-ban jelent meg az *Isten és a világ* képzőművészeti album, addigi szakrális mun-

kásságomról. Ebben a kötetben volt először olvasható *A mi Sziklás Madonnánk* tanulmányom. Az írás megjelentetését Kásler Miklós miniszter úr támogatta, illetve az NKA megfelelő bizottsága. A megjelenhez képest a mostani kötetben kicsit tovább fejlesztve, újabb érvekkel kiegészítve lesz olvasható a több mint félszáz oldalas tanulmány, illetve más kisebb, Leonardo da Vinci festészetével kapcsolatos írások is. Időrendben a legutolsót idén fejeztem be, amelyben összevetem a *Trattato della pittura* tétéleivel a Szépművészeti Múzeumban őrzött festményt. A kép szinte minden egyes részletére vonatkozóan találok utalásokat, megfeleléseket Leonardo festészetről írott traktátusában, amit tudjuk 1498-ban fejezett be, tehát az addigi festészeti tapasztalatait tartalmazza. Bízom benne, hogy a döbbenetes megfelelések az eddigi kétkedőket is meggyőzik állításom igazáról. A készülő kötet kapcsán ismét felvetődött a tanulmány angol fordítása, egyeztetünk is két fordítóval, akik – ha meg lesz hozzá a pénzügyi forrás – el is készítik azt, és akkor nemzetközi szintésre kerül a felfedezés. Leonardóval és életművével kapcsolatban egyébként sokkal több a hipotetikus, mint a valóságos ismeretünk.

A Mátyás király számára festett Madonna-képről is ilyen hipotetikus ismereteink vannak?

Balogh Jolán kutatásaiból jól ismerjük Mátyás király kulturális kapcsolatait az itáliai városállamokkal, köztük Firenzével, és Lorenzo Medicivel. Ez olyan szintű volt, hogy idővel Mátyás követői már közvetlenül a műhelyekkel, a művészekkel vették fel a kapcsolatot. Ennek köszönhetően Európában először Magyarországon terjedt el a firenzei reneszánsz művészet. Verrocchio közvetlenül ajánlhatott be a műhelyéből fiatalokat a magyarországi megbízásokhoz, Prokopp Máriának az esztergomi *Studiolo* falképei kapcsán felvetett új megközelítése, miszerint a fiatal Botticelli első murális munkájáról lehet szó, e kulturális kapcsolatok révén abszolút helytállónak tűnik. A világ nyugati feléből Ross King bizonyított ténynek veszi, hogy Leonardo és Mátyás király személyesen ismer-

ték egymást, pedig ő valószínű nem olvasta Balogh Jolán könyveit, publikációit. 1476-ban, amikor Mátyás eljegyezte Aragónia Beatrixet, a 24 éves Leonardo még Verrocchio műhelyében volt, igaz már a festő céh tagjaként önálló műhelyt is alapíthatott volna. Kézenfekvő tehát, hogy Verrocchio „kiközvetíti” Beatrice portréjának megfestéséhez a magyar királyi udvar felkérésére, akárcsak Botticellit. Amikor Leonardo 1481-82 táján elhagyta Firenzét, ezek a kulturális szálak is megszakadtak. Váralljai Csocsány Jenő „A magyar monarchia és az európai reneszánsz” című könyvében Lodovico Sforza 1485-ben Mátyás királyhoz küldött levelét idézi, amiben azt írja a királynak, hogy megbízta a város legkiválóbb művészt, hogy fessen egy Madonnát a magyar király számára, emiatt míg azzal el nem készül, tegyen félre minden más megbízást. Leonardo ebben az időben festi a Sziklás Madonnát, Váralljai szerint tehát ez a kép készült Mátyás királynak. Nemrég a festmény londoni változatán egy, a képtől eltérő kompozíciós vázlatot fedeztek fel. Talán inkább ez a vázlatrajz lehet az, amit Leonardo a Mátyásnak szánt képként elkezdett. Váralljai könyvében az elkészült, és Magyarországra leszállított festmény két „viszsaújtját” is felvázolja, miként kerülhetett az a francia királyi udvarba a mohácsi összeomlás után. (Váralljai a Louvre *Sziklás Madonnáját* vélte azonosnak a Mátyásnak készült festménnyel. 1515-ben, Milánó megszállásakor I. Ferenc, francia király még az Utolsó vacsorát is le akarta szedetni a falról. H viszont a londoni változat lenne az, akkor a festmény Párizsból Londonba való „átmenekítése” a francia forradalom alatt könnyen elképzelhető, mi ezt a témát báró Orczy Emma regényeiből jól ismerjük.) Azt tudjuk, hogy mielőtt Leonardo elhagyja Firenzét és milánói Sforza udvarba utazik, egy jegyét készít, a felsorolásban két Madonna-képet említ meg, egy befejezettet és egy majdnem készet, az utóbbi profilból ábrázolja Máriát. Kenneth Clark úgy gondolta, hogy ezeket a műveket referencia munkaként vitte magával. Leonardo feljegyzéseiből tudjuk, hogy 1476-ban kezd két Madonna-képet festeni. Egyébként ekkor születik meg

Antonio öccse, féltestvére, apjának harmadik házasságából. Tehát az, hogy felmerül a Madonna téma rajzaiban és festményeiben, nem meglepő. 1478 elején pedig megbízást kap, hogy készítse el a Palazzo Vecchio priorok kápolnájának Szent Bernáttal kapcsolatos oltárképét, a munkához előleget is felvesz a városházán. A munkához 1479-ben egy segédet, (Paolo de Firenzét) is felvesz, ez bizonyítja, hogy az oltárképet elkezdte. A megbízás elnyerésében, akárcsak a későbbi *Háromkirályok imádása* oltárkép esetében, apját sejtethetjük, ki városi jegyzőként jó összeköttetésekkel bírt. Azonban, ahogy a *Háromkirályok* esetében, úgy itt is, valószínűsíthető, hogy Leonardóra nézve előnytelen szerződést kötöttek vele. Így könnyen lehet, hogy a *Szent Bernát oltárkép* nem adta le, hanem a majdnem teljesen kész, oldalról ábrázolt Madonna festmény, amit Milánóba magával visz, azonos lehet a Szépművészeti Múzeum festményével. (Hogy a 26-30 év közötti Leonardo milyen önérzetes volt, arra a legjobb példa, hogy amikor Lorenzo de Medici kihagyja őt a „vatikáni projektből”, tehát Leonardo nem kerül be azon művészek közé, akiket Lorenzo di Medici IV. Sixtus pápának kiközvetít, a később róla elnevezett

TÓTH CSABA:
Vizsgálj meg az én ügyeimet, mielőtt magam feláldoznám

kápolna freskóinak az elkészítéséhez, azonnal otthagyja Firenzét.) A budapesti festmény minden stílárius jegye Leonardo első firenzei korszakának tulajdonságait viseli magán. Így nagyon is elképzelhető, hogy később Milánóban, amikor Sforza herceg megbízza, a Mátyásnak készítenő Madonnával, nincs más dolga, mint befejezni a szinte már kész festményt. Mátyás király, házasságon kívül született fiát, Corvin Jánost szerette volna utódjául, miután második feleségétől, Beatrixtól sem született fiú örököse. Sforza Biancát szemelték ki a törvényes utódlást biztosító frigyhez, az eljegyzés is megtörtént köztük, ezt a diplomáciai lépést akarta Lodovico Sforza a Mátyásnak szánt Madonna-képpel megpecsételni. Mátyás váratlan halálával azonban ez a terv azonnal szertefoszlott, az eljegyzést felbontották és Bianca I. Miksa német-római császár felesége lett.

Egy festmény mennyi titkot képes hordozni magában. Mi történik, ha beigazolódik, hogy valóban Leonardo saját kezű alkotása a budapesti festmény?

A festmény gróf Pálffy János vásárolta 1862-ben Londonban, majd halála előtt, 1912-ben a Szépművészeti Múzeumnak ajándékozta,

rangos műgyűjteményének többi darabjával együtt. Ezt követően közel száz évig raktárban maradt, a Múzeum 100 éves jubileumára az épület nagyon igényes és szép felújításával együtt az állandó kiállítás része lett. Újjászületése a Szentkirályi Miklós vezette restaurátorcsoportnak köszönhető. A munkálatokat az Adam Clark Alapítvány állta, mindenképp egy angliai vonatkozású mű restaurálását szerettek volna támogatni, így esett a választás a *Pálffy Madonnára*, én ezt a címet adnám a festménynek. A kérdés második felére válaszolva, azt a bizonyos pillanatot várom is meg nem is, ugyanis olyan nyomás alá kerülnek, amit nagyon nehéz elviselni, lélekben talán még nem is vagyok rá kész. Ez a felfedezés elsöpörne minden mást az életemből, ami ma, két évvel a nyugdíj előtt, kedves és megfelelő számomra. Sohasem szerettem a reflektorfényt, mindig csöndben, a fősodor zajától távol végeztem dolgaim (család, tanítás, alkotás, kutatások, publikációk, kiállítások, kiállításmegnyitók, előadások stb.). Sokan elfelejtik, hogy a lelki béke, békében lenni önmagunkkal és a világgal, az egyik legfontosabb életreceptünk. A lelki béke megőrzése miatt döntöttem úgy, ha beigazolódik a feltevés, a témával

TÓTH CSABA:
Önarckép
profilból

TÓTH CSABA:
Egészalakos
önarckép

kapcsolatban vissza fogok vonulni a nyilvánosságtól. Ez egész felvetésemet, kutatásomat sugalmazás vezérelte, minden felismerést „földről” kaptam, tehát nem is az én érdemem. A Gondviselés így tud megóvni a földi kísértésektől, mert, ahogy Hamvas írta: „*Bolond, aki nem az örök életre rendelkezik be*”. Jobban szeretném, ha a Szépművészeti Múzeum és a magyar művészettörténet rangja emelkedne általa, valamint a pandémiás és a háborús idők traumáit, lelki sérüléseit gyógyítaná mindannyiunkban, és egy euforikus közösségi érzést eredményezne a nemzetben.

Ha már ezt a békét említed, vajon hogyan néz ki ennek a személyes háttere, amit erről el lehet mondani, másként fogalmazva milyen az alkotó ember maga köré teremtett mikrokozmosza, amiben alkot „is”? Mennyire fontos ennek a létminősége, szerinted mennyire határozza meg a Te művészetedet?

A Képzőművészeti Főiskola előtt a Szépművészeti Múzeumban dolgoztam, ahova vártak vissza a diploma után, de én inkább a szülőfalumat választottam, ide tértem vissza. Egy fának minél vastagabb a gyökere annál erősebben áll ellen a viharoknak. Vasszécsenyi, lipárti őseim már Mária Terézia óta itt éltek, ez többszáz éves gyökérzetet jelent, ezért volt fontos számomra, hogy ide térjek vissza. Feleségemmel, Varga Bernadett iparművésszel négy gyermeket neveltünk fel, és juttattuk el mindegyiket az egyetemig. Egy nagyobb Gyöngyös-parti telken élünk, mint-ha a Paradicsomkert kicsi, késői utóda volna, hatalmas régi fákkal, kisebb parkkal és kiskerttel. Nap, mint nap itt töltődünk fel a sok kerti elfoglaltsággal.

Bizonyára a tanításban is látod hasznát a gyakorlatias képtechnikai megoldásoknak, festési rutinnak. Ma már az egyetemek kezdik feltérképezni, vezetni a náluk végzett diákok karrierjét is. Voltak nagyobb sikert befutott tanítványaid? Hívják-e kiállításokra? Milyen érzés, amikor a tanár elnyeri a tiszteletet egyrészt sok-sok éve tanított hallgató, másrészt az egyetem vezetése részéről? Nemrég vehettél át egy kiemelkedő elismerést a 30 évnyi munkád jeléül az ELTE vezetőségétől?

A későgótikától a kortárs művészetig terjedő festői praxisok elsajátítása komoly muníciót jelentenek számomra a tanításban. Persze az utóbbiban is be kell „érni”, ma sok mindent másképp gondolok, mint tanári pályám elején. 31 év alatt nagyon sok tanítványom lépett ki a pályára, nem is tudom őket mind követni. A sors kegyének tartom pl., hogy Gosztonyi Ferencnek, az ELTE művészettörténet tanszéke vezetőjének pályakezdekésekor egy rövid ideig a tanára lehettem, vagy Heitler Andrásnak, aki nemrég köszönt le a Képzőművészeti Egyetem rektorhelyettesi posztjáról. A leghálásabb tanítványom, Szimonidesz Hajnalka, akit én buzdítottam a mesekönyv-illusztráció irányába, minden megjelenő újabb könyvéből még ma is küld számomra egy tiszteletpéldányt, egyik csodálatosabb a másikonál. Szintén a sors kegyének tartom azt a pillanatot, amikor azon a bizonyos ünnepségen kezdet foghattam Borhy Lászlóval, az ELTE szombathelyi származású rektorával, sohasem terveztem, sohasem gondoltam, hogy egyszer majd a szülőfalumból taníthatok az ország elsőszámú egyetemén.

*A szerző iparművész, az MMA Köztestületének a tagja

TÓTH CSABA:
Önarckép
1976

Turbuly Lilla

Lovagkoron innen és túl

A LESZSZ Társulat Don Quijote kalandjai című előadásáról

A lendvai LESZSZ Társulat (a név a Lendvai Színház Szerető Társulat rövidítése) öt éve alakult, a tagok közül azonban többen is komoly színjátszó múlttal rendelkeznek, hiszen játszottak már a szlovéniai magyar színjátszást hosszú évekig reprezentáló Egy & Más Vándorszínházban is. Első, mindjárt sikert és fesztiváldíjakat hozó bemutatójuk az Indul a bakterház volt még 2018-ban, Péntes Csaba rendezésében. A lendületet azonban megtorpantotta a járvány. A mostani premiert ugyanis 2020-ra tervezték, a kényszerű leállások miatt azonban két évvel későbbre, 2022 szeptemberére tolódot. Közönségük azonban kitartott mellettük. Ha a kisvároshoz képest szokatlanul nagy, négyszázötven férőhelyes, és Makovecz Imrének köszönhetően impozáns színháztermet nem is töltötték meg teljesen, igen szép számú és lelkes néző gyűlt össze a bemutatóra ezen a viharfelhőkkel terhes szeptemberi estén.

Cervantes Don Quijote-regénye a maga két vastkos kötetével, rengeteg helyszínével nem feltétlenül kínálkozik színpadra. Regős János rendező azonban már 1998-ban színpadra írta és megrendezte a Szkénében Dióssi Gábor és Thuróczy Szabolcs főszereplésével. Az a színpadi változat a színészek improvizációinak felhasználásával készült. Az azóta eltelt huszonöt évre tekintettel a szöveg nyilván változott valamennyit, lehetséges, hogy a lendvai színészek improvizációiból is került bele. Mindenesetre egy Cervantest tiszteletben tartó, de tőle bátran elszakadó átirat keletkezett. Középpontjában mintha – ahogy ezt az egyik jelenetben meg is fogalmazzák – egy életközepi válságban botladozó férfi története állna, aki keresi a számára legfontosabb értékeket. Mindezt kiegészítik a színházra, a színházi helyzetre való folyamatos reflexiókkal. A regénybeli kalandok sokszor hasonlóan, ám mégsem úgy történnek meg. A főhőst például nem a fogadós üti lovaggá, hanem egy sürgősségi osztályon a betegtől minél hamarabb szabadulni kívánó orvos – miután az ápolónők produkálnak egy Vészhelyzetbe oltott Grace Klinika paródiát. Akad olyan kaland, amelyben maguk a szereplők mondják el, hogy ez bizony nem szerepelt az eredetiben. És a végén Don Quijote egyáltalán nem hal meg, helyette higgadtan és megnyugodva vesz csendes, gitárszóval kísért búcsút tőlünk, nézőktől.

Mindehhez a cervantesi nyelvet a maival ötvöző, sokszor humoros-ironikus nyelvhasználat társul. Dulcinea itt a „legjobb nő”, előfordul olyan is, hogy „leápolnak” valakit, máskor viszont Cervantes zengzetes nyelvezete hangzik fel, körmondatos hasonlatokkal és verses betétekkel. Ez a stíluskevercs a muravidéki tájszólással ötvözve jóleső nyelvi kavalkádot alkot.

A színpad szerint a teret Regős János tervezte, a kellék és jelmezarzenál pedig „ki-ki amit talált a LESZSZ Társulat díszlet- és jelmeztárában” alapon állt össze. E szegényszínházi keretek között kifejezetten látványos és belakott a színpadkép. A különböző helyszíneket csomagolópapírra festett háttérképek, illetve egy-egy jellegzetes tárgy (kocsikerék, fonott,

jászolt idéző kosár stb.) jelzi. Hangulatos a nyitókép, amellyel a terembe érkező nézőket fogadják: a két főszereplő kivételével a többiek egy pikniken mulatják az időt. Mindenkinek jut valamilyen jármű: Don Quijote lova egy bicikli, Sancho Panza számára ugyanaz gyerekméretben, de feltűnik a színpadon roller és görkorcsolya is. Csak a sajtó képviselője, a Tudósító kap seprűt a térdei közé. (Mély együttérzéssel figyeltem a Kolosa Tanja által alakított szegény kollégát: vastag szemüveggel, paparazzi akcióival, folytonos tüsténkedésével nem mondható túl rokonszenves karakternek...)

A két főszereplő, a Don Quijotét alakító Kopinja Ladislav és a Sancho Panzát játszó Kovács Álmos kizárólag ezeket a karaktereket adják, a többiek azonban a különböző jelenetekben különböző szerepekben tűnnek fel, miközben megvan a fő karakterük is. Vörös Piroska nemcsak Dulcineát, de (Don Quijote számára mindenképpen) az örök nőt jeleníti meg, Gal Patrik Don Quijote tanítómesterét, Bacalaureust, de mellette orvost, bábszínészt is. Tivadar Barbara pedig több más karakter mellett Oriana kisasszonyt játssza. Időnként azonban kilépnek ezekből a szerepekből, hogy jelezzék, ők színészek, akik most eljátszanak egy jelenetet.

A lendvai egy műkedvelő társulat, amelyben az egyes tagok eltérő színházi előélettel, gyakorlattal, képességekkel rendelkeznek. Így természetes, hogy a színészi alakítások nem teljesen egyenletes színvonalúak. Mindenkinek vannak azonban jó pillanatai, ötletes színészi megoldásai, és az egész társulaton érződik a közös játék jóleső izgalma és öröme. Ki kell azonban emelni Kopinja Ladislav érzékeny, az „örültségei” mögött megannyi értéket hordozó Don Quijotéját, Kovács Álmos energikus, a megszokottnál jóval fiatalabb Sancho Panzáját, Vörös Piroska nőalakjait és Gal Patrik erőteljes színészi jelenlétét.

A játéknak újabb és újabb lendületet adnak a meglepő színpadi megoldások, mint amikor az első felvonásvég szinte rockkoncertbe fordul, vagy amikor az oroszlán szerepében maga a rendező, Regős János is feltűnik. Különösen

frappáns és emlékezetes a párizsi bábszínház-
as jelenet, egy változat a színház a színházban
játékra. Itt látja meg – mint egy tükörben
– Don Quijote saját magát, és azt, hogyan
használgják az ő ideáit mások mulattatásra. A
bábszínházat összetörve lép ki ebből a hely-
zetből, majd egy elegáns rendezői megoldással
a nagy ívek és indulatok után az előadást
lecsendesedve, elhalkulva zárják. Hogy ez azt
jelenti-e, hogy feladná álmait, és úgy megha-
sonlana valamikori önmagával, mint teszi ezt
a lovagregényeket és lovagi eszményeket meg-
tagadó Don Quijote a regény végén, vagy csak
a külvilág elől a sajátjába visszavonuló ember
meglelt bölcsességét, azt már ránk, nézőkre
bízza az előadás.

A nőalakok visszatérő szójárása az előadás-
ban, hogy „majd talán jövőre!” Erre a Don

Quijotére egy kicsit többet kellett várni, de
remélhetőleg lesz alkalma a társulatnak, hogy
sokat játssza. És talán a következő előadásuk-
ra nem kell majd két évet várakozni, LESZSZ
színház Lendván.

Don Quijote kalandjai

Cervantes regénye nyomán írta Regős János.

*Játsszák: Kopinja Ladislav, Kovács Álmos, Vörös
Piroska, Tivadar Barbara, Gal Patrik, Kolosa
Tanja.*

*Tér: Regős János. Zene: Kopinja Ladislav és
Kovács Álmos. Korrepetitor: Kolosa Tanja.
Rendezte: Regős János.*

Lendvai Színház, 2022. szeptember 10.

KÖTNYEK ISTVÁN: Lexikon-Wikipédia

KÖTNYEK ISTVÁN: Tablet sodrásban